

Tööjõuvajaduse seire- ja prognoosisüsteemi OSKA rakendamise analüüs. Uuringu lühikokkuvõte

Kirsti Melesk, Hanna-Stella Haaristo, Sandra Haugas

Euroopa Liit
Euroopa Sotsiaalfond

Eesti
tuleviku heaks

1

2018

2015. aasta aprillis alustati tööjõu- ja oskuste vajaduse seire- ja prognoosisüsteemi OSKA abil tööjõu- ja oskuste vajaduse väljaselgitamist kõigis Eesti majandussektorites. Sellega on loodud oluline töövahend, et tagada tööturu praegustele ja tuleviku arenguvajadustele vastavad oskused tasemehariduses ning täienduskoolitustel. Selle **uuringu autorite eesmärk** oli hinnata, kuidas on OSKA ettepanekud oskuste arendamise kohta tasemeõppes ja täienduskoolituses rakendatud ning mis on seda soodustavad ja takistavad tegurid.

Uuringu aluseks on dokumendianalüüs (OSKA valdkonnaaruannete koostamise meetodika, 2016. aastal avaldatud OSKA valdkonnaaruanded ja OSKA seireandmed) ja eksperdiintervjuud (kokku 14 intervjuud poliitikakujundajatega ning õppeasutuste, karjäärinõustajate ja karjäärinõustamise koordinaatoritega). Lisaks tehti üks fookusrühmaintervjuu Rajaleidja keskuste ja Töötukassa nõustajatega.

OSKA on esimene omalaadne tööriist, mis annab kõiki majandussektoreid läbivalt terviklikult infot selle kohta, kuidas muutuvad töö sisu ning töö tegemiseks vajalikud oskused järgmise viie kuni kümne aasta jooksul. Just seda OSKA väärtust on rõhutatud paljudes siinse uuringu jooksul tehtud intervjuudes: OSKA annab olulist infot tulevikusuundade kohta ning loob valdkonna osaliste vahel ühise pildi trendidest ja sellega seonduvast taustinfost.

Eduka oskuste juhtimise märksõnad on peale uuringu jaoks kogutud kvaliteetsete algandmete (tööjõu- ja oskuste vajaduse kohta) ka sihtrühmade kaasamine protsessi, nende tagasiside arvestamine, vastutuse selge jaotus tulemuste rakendamisel ning juurdepääsu tagamine uuringutulemustele (Pouliakas 2017). Nii siinse uuringus tehtud dokumendianalüüsi kui ka intervjuude alusel saab öelda, et OSKA meetodikas on olemas kõik vajalikud elemendid, et edukalt juhtida tööjõu- ja oskuste vajadust Eestis. Tähelepanu tuleb pöörata OSKA meetodika arendamisele ja täiustamisele, samuti oskuste juhtimise rakendamisele Eestis nii OSKA kaudu kui ka laiemalt. See aitab kaasa OSKA-le seatud eesmärkide elluviimisele ning sellele, et oskuste juhtimine oleks teadmispõhine ja tugineks OSKA uuringutes tehtud järeldustele.

Tuleb pidada silmas, et siinse analüüsi aluseks on näited, mille üle arutleti intervjuudes 2016. aasta valdkonnaaruannete põhjal. OSKA-sisesed protsessid ja meetodika on selle aja jooksul muutunud ning seetõttu on mõnda siinse uuringus tehtud ettepanekut ka juba kaalutud või rakendatud.

OSKA meetodika üks kaalukas osa on **valdkondlikud eksperdikogud (VEK-id)**. VEK on 20–30 inimesest koosnev kogu, mis moodustatakse iga OSKA valdkonna jaoks eraldi. Sellesse kuuluvad valdkonna tööandjate ja kutsealade esindajad, samuti valdkonnas oluliste kutse- ja kõrgkoolide ning avaliku sektori esindajad. VEK käib koos regulaarselt kogu OSKA valdkonnauuringu tegemise jooksul. VEK-i liikmed saavad sel viisil anda uuringus kogutud andmetele, analüüsile ja järeldustele hinnanguid ning vajaduse korral teha põhjendatud ettepanekuid uuringutulemuste ja/või analüüsiprotsessi korrigeerimiseks.

Seega on VEK-i liikmetel üsna suur mõju OSKA tulemuste kujunemisele ja järelduste sõnastamisele ning seda tähtsamad on VEK-i koostamise alused ja tööpõhimõtted. VEK-i liikmete valimisele ja selle tasakaalustatusele pööratakse OSKA meetodikas eraldi tähelepanu. Kuigi intervjuudest selgus, et VEK-i roll võib olla OSKA valdkondade puhul erinev, on kohati olnud selle mõju tulemuste sõnastamisele väga selge. Intervjuudest koorusid järgmised **järeldused ja soovitus** OSKA meetodika täiustamiseks.

- Nii OSKA metoodikas kui ka juhistes uuringumeeskonnale tuleb pöörata eraldi tähelepanu VEK-i mitmekesisusele ning kõigi võtmeerialade ja alavaldkondade esindatusele selles.
- Selleks et ühtlustada VEK-i liikmete taustteadmisi haridus- ja täiendusõppesüsteemi kohta, milles peab kujunema valdkonna oskuste arendamine, võiks kaaluda sissejuhatavat ettekannet VEK-i töö alguses või ülevaatlikku infolehte, mida VEK-i liikmetele lühidalt tutvustada või esimeste kohtumiste eel koos muude materjalidega tutvumiseks saata.
- OSKA kvaliteet sõltub erinevate arvamuste esindatusest uuringus ja nende sünteesist. Seetõttu tuleb pöörata tähelepanu OSKA uuringumeeskonna liikmete modereerimis- oskustele. Nad peavad tundma grupidünaamikat ja oskama juhtida arutelusid nii, et kõik osalised on aktiivselt kaasatud. Samuti peavad nad jälgima, et kõik osapooled on saanud sõnakaas VEK-is, intervjuudes või fookusrühmaruteludes osalemise kaudu. Tarvis on ka kogutud materjali sünteesimise oskusi, et võtta järelduste ja ettepanekute tegemisel arvesse kõikide (sh vähem aktiivsete) osaliste arvamust. Samuti peavad järelduste tegemisel olema tasakaalus VEK-i roll, kvantitatiivne andmeanalüüs ja teiste intervjueritud spetsialistide arvamused.

Siinses uuringus tehtud intervjuudes rõhutati, et OSKA tulemuste rakendamisel tuleb VEK-il arvestada laiemat konteksti. Nii poliitikakujundajad kui ka koolide esindajad tõid näiteid olukordadest, kus neil oli tekkinud tulemuste rakendamisega raskusi, sest laiem kontekst seda ei võimaldanud. VEK võiks saada tulemusi arutades tuge OSKA uuringumeeskonnalt, aga ka vastavate ministriumite esindajatelt (haridusteemadel nt HTM-ilt, töötute ümberõppe puhul Töötukassalt) ning OSKA koordinatsioonikogult, mis esindab üldisemat vaadet OSKA teemadele ja OSKA-ga seotud valdkondadele.

OSKA metoodikas on tähtsal kohal **tulemuste levitamine** sihtrühmadele. Rõõmustavana nimetati põnevaid videolugusid OSKA veebilehel, mis illustreerivad valdkonda hästi ja mida partnerid kasutavad aktiivselt ka nõustamistöös. Siiski peegeldus intervjuudes ootus, et senisest rohkem võiks suunata OSKA järeldusi tavakodanikele, kes teevad haridus- ja karjäärivalikuid, arvestades seda ka info levitamise kanalite ja sõnumite valikul. Rõhutati vajadust, et OSKA oleks kättesaadav ka kohalikul tasandil, sh kohalikes raamatukogudes, Töötukassa piirkondlikes esindustes jne. Kuivõrd praeguses OSKA kontseptsioonis ei ole tavakodanikud sihtrühmana määratletud, soovitame järgmist, et tagada vastutuse ja eelarve selgem jaotus OSKA tulemuste levitamiseks laiema avalikkuse seas.

- Arvestada tavakodaniku kaasamist OSKA sihtrühmana OSKA järgmise perioodi (al 2021) kavandamisel.
- Leppida partneritega (sh HTM, Töötukassa, Rajaleidja keskused) kokku selge rollijaotus OSKA tulemuste tutvustamisel tavakodanikule (sh erialade populariseerimisel nii noorte kui ka täiskasvanute seas, sõnumite levitamisel töötutele ja töötavatele täiskasvanutele, aga ka erialavalikut tegevatele noortele).

Laiemale avalikkusele sõnumite suunamise kohta tasub intervjuude põhjal silmas pidada, et

- kõik kirjalikud materjalid ning video- ja helisalvestised peaksid olema informatiivsed, ent lühikesed ja atraktiivsed ning neis tuleb arvestada eri sihtrühmade (nt koolinoorte ja täiskasvanute) vajadusi, huve ja eelistusi;

- info peaks olema kättesaadav ka kohalikul tasandil raamatukogudes ja Töötukassa osakondades;
- ühiskondlike stereotüüpide murdmiseks on erialade tutvustamise ja populariseerimisse soovitatav kaasata nendel aladel tegutsevad spetsialistid, sealhulgas nii materjalide koostamise kui nende nõusolekul ka nende esitlemise materjalides.

OSKA ettepanekute rakendamise jälgimise oluline osa on **seire**, mida tehakse kõigi OSKA valdkondade kohta; ühtlasi on see oluline osa OSKA metoodikast. Et seire on metoodika suhteliselt uus osa (esimesed seireandmed koguti 2017. aastal), on seireprotseduurid osaliselt alles sissetöötamisel. Siiski selgus siinse uuringu käigus tehtud intervjuudest, et OSKA põhipartnerid ei ole seire käigus kogutavatest andmetest teadlikud ning ka nende töös võiks sellest infost palju kasu olla. Et muuta OSKA seireprotsess läbipaistvamaks, soovitame jagada

- põhipartneritega (HTM, Töötukassa ja Innove) infot selle kohta, milline teadmine ja millised andmed seire käigus kogunevad ning vajaduse kohaselt jagada detailseid seireandmeid ka nendega. Soovitame pidada partneritega nõu teemal, milliste seireandmete järele on neil oma töös vajadus ja mil määral seire võimalused sellele vastavad. Sel viisil oleks seireprotsess ja selle lisandväärtus partneritele tunduvalt läbipaistvam;
- seire üldisemaid tulemusi ja kokkuvõtteid ka väljaspool VEK-i, täpsemalt võiksid tulemuste kokkuvõtte ja seire põhjal tehtud otsused olla avalikud ja kättesaadavad OSKA kodulehel valdkonnaaruande juures.

Uuringus tehtud intervjuudest tuli välja, et OSKA rakendamise ja tulemuste tõlgendamise kitsaskoht on **põhikutsealade seosed olemasolevate õppekavadega** ning sellest joonistuvad õpi- ja karjääriteed analüüsitud valdkondades. OSKA uuringuid kasutavad partnerid ootavad OSKA-lt tuge nende seoste esiletoomisel ja tõlgendamisel.

- Et tööandjad ja haridusasutused kasutavad erinevaid ameti- ja erialade nimetusi ning nende seosed OSKA põhikutsealadega ei ole alati selged, on vaja teha osalistega definitsioonide ühtlustamise nimel koostööd. Tuleb võtta sihiks, et õppekavade nimetused ja OSKA kommunikatsioonis kasutatavad ametinimetused oleksid maksimaalselt kooskõlas, sest nii oskavad õppijad teha paremini valikuid ja karjäärinõustajad neid selles toetada.
- Eraldi on vaja töötada koolituste nimetuste ja OSKA põhikutsealade seoste loomisega. Ka nende seoste selgem esiletoomine aitab paremini mõista, millised koolitused nii täiendus- kui ka ümberõppes on seotud põhikutsealal töötamisega.

Siinses uuringus analüüsiti ka OSKA sihtrühmade kogemusi valdkonnaaruannetes tehtud ettepanekute rakendamise kohta. Intervjuudest ja dokumendianalüüsist selgus, et OSKA on leidnud Eestis kohe poliitika-kujundamise protsessis ja see aitab hästi kaasa OSKA uuringute alusel tehtud ettepanekute rakendamisele. Siiski on haridussüsteemi arendamise siht esmajoonel suurendada paindlikkust – koolidele antakse rohkem vastutust ja võimalust arendada õppe mahtu ja sisu.

- Kui ka kutsekoolides plaanitakse minna üle tulemuslepingute süsteemile (nagu see on kõrgkoolide puhul), siis on üha vajalikum kaaluda hoolikalt võimalusi, kuidas motiveerida kutse- ja kõrgkooli OSKA soovitusi rakendama. Näiteks juhinduvad nii kutse- kui kõrgkoolid õppekavade arendamisel õppekavaga seotud kutsestandarditest. Seega on oluline tagada, et OSKA ettepanekud kajastuksid ka kõigis valdkonnaga seotud kutsestandardites, mille kaudu need jõuavad koolide õppekavadesse. Teiseks rõhutati intervjuudes kõrgkoolide poolt, et õppekavade arendamise otsused juhinduvad sageli atesteerimisel välja toodud ettepanekutest. Seetõttu tasub kaaluda ka, mil määral on võimalik kõrghariduse õppekavade atesteerimisel OSKA järelduste ja ettepanekutega arvestada. Kolmandaks on kutsehariduses õppekavade arendamisel koolidele olulised lähtekohad kutsekeskhariduse riiklikud õppekavad ning õppekavakomisjon, kes hindab koolide taotlusi avada uusi või muuta olemasolevaid õppekavu. Seega on oluline silmas pidada ka seda, kuidas ning mil määral saab nende töös OSKA järelduste ja soovitustega arvestada.

OSKA uuringutes tehtud ettepanekute rakendamise **asjakohasus koolide jaoks** kerkis intervjuudes sageli teemana üles. Tihti jääb OSKA aruannetest koolide jaoks puudu praktilistest lahendustest või uutest ideedest juba teada probleemide (nt väljalangemise vähendamine, erialade populariseerimine, sisseastujate arvu suurendamine) lahendamisel. Koolidele suurema lisandväärtuse pakkumiseks ja seal ettepanekute rakendamise soodustamiseks võiks kaaluda järgmisi ideid:

- OSKA ettepanekud võiksid sisaldada nende rakendamise eelduste või rakendamisest tulenevate riskide analüüsi;
- OSKA ettepanekuid on levitatud õppekavajuhtide seas, aga neid tuleks tutvustada ka koolide juhtkondadele, sest sageli tehakse õppekavade ja -mahuga seotud otsused sel tasandil;
- OSKA ettepanekute avaldamisele peaks järgnema arutelu koolidega selle üle, mis on nende ettepanekute rakendamise eeltingimused ja kuidas need täita. See annaks koolidele üldiste eesmärkide asemel konkreetsemad sammud, mida teha OSKA soovituste rakendamise poole liikudes.

OSKA on leidnud olulise koha Eesti **karjäärinõustamise süsteemis**, mille alus on nõustajate jaoks praktiline teave ja nende hea informeeritus OSKA tulemustest. Siiski tuli intervjuudest esile huvi suurema kaasatuse ja arutelude vastu OSKA meeskonnaga. Et valdkondade arv üha kasvab, on karjäärinõustajatele osutunud keerukaks ka eri valdkondade teabe sünteesimine ja koondamine. Seepärast on nii nõustajatel kui ka nende klientidel valdkondade vahel orienteeruda raske. Karjäärinõustajad vajavad valdkonnaülest vaadet, mis hõlmab kõiki OSKA valdkondi ja nende põhisõnumeid.